

**המורה, את מסננת אותי?
האם הווטסאפ הכיתתי מערער את תפיסת סמכות המורה?
(מאמר קצר)**

<p>אזי לב און אוניברסיטת אריאל בשומרון Azilevon@gmail.com</p>	<p>רבקה פרינס-מלר אוניברסיטת אריאל בשומרון, המכללה האקדמית הרצוג rivka.meler@gmail.com</p>
--	--

**Teacher – Are You Screening Me? Do Class WhatsApp
Groups Undermine Perceived Teacher Authority?
(Short Paper)**

<p>Rivka Prins-Meler Ariel University Herzog Academic College rivka.meler@gmail.com</p>	<p>Azi Lev-on Ariel University Azilevon@gmail.com</p>
---	--

Abstract

In the past decade, the use of social media platforms for communication between teachers, students, and parents has become prevalent. The majority of studies examining student/teacher social media relations have focused on institutions of higher learning. The few studies that investigated primary and secondary age groups have primarily approached the issue from the teacher's perspective. The present study looks at the perception of teacher authority through the lens of high-school students' use of WhatsApp groups. The paper compares perception of teacher authority in WhatsApp groups and in the classroom. The participants were students in conservative religious high schools (i.e., within the state religious education system). The strict authority inherent in religious school settings, makes it fertile ground for comparing student perceptions of teacher authority in WhatsApp groups and in the classroom.

The qualitative study is based on 30 interviews with high-school students. The findings demonstrate that the students viewed teacher authority differently within the classroom and on the WhatsApp groups. Student opposition to teachers' demands on WhatsApp is greater than those made in the classroom. We identified five patterns of resistance on WhatsApp to teacher stipulations: ignoring, disengagement, angry voice messages, transfer to other groups to smear the teacher, and posting of cynical, ambiguous texts. The discussion addresses the significance of the greater opposition to teacher demands and the adoption of new response patterns in WhatsApp groups.

Keywords: WhatsApp, authority, educational authority, social network technology, teacher-students relations.

תקציר

בעשור האחרון מתרחב השימוש בפלטפורמות מבוססות רשת במרחב החינוכי. יותר ויותר מורים משתמשים בטכנולוגיות אינטרנטיות כאמצעי לתקשר עם תלמידיהם. מרבית המחקרים שעסקו בתופעה זו התמקדו במוסדות להשכלה גבוהה ומיעוטם שעסקו בגילאי ביה"ס היסודי והתיכון, מנקודת המבט של המורים. המחקר הנוכחי בוחן את תפיסת סמכות המורה בעיני תלמידי תיכון ברשתות חברתיות מבוססות סלולר, ובאופן ספציפי- בקבוצות הוואטסאפ הכיתתיות, תוך השוואה לתפיסת סמכות המורה במרחב הכיתתי. אוכלוסיית המחקר שנבחרה הם תלמידים מבתי ספר דתיים-שמרניים (חמ"ד), לאור הסמכות הקפדנית הנהוגה בבתי ספר אלה. המחקר נעשה במתודה איכותנית וכלל 30 ראיונות עם תלמידות תיכון. בראיון, הן נתבקשו להתייחס ל-12 ויניטות, במטרה לאפיין את תגובותיהם לדרישות המורה בוואטסאפ ובמרחב הכיתתי. במחקר נמצא, שבעיני התלמידים קיימים הבדלים בין תפיסת סמכות המורה בוואטסאפ לבין תפיסת סמכותו בכיתה. הממצאים הצביעו על שתי תובנות: ראשית, התנגדות התלמיד לדרישת המורה בוואטסאפ נמצאה חריפה יותר מאשר התנגדותו בכיתה גם כשנאמרה אותה הבקשה. שנית, אותרו חמישה דפוסי תגובה של התנגדות התלמיד בוואטסאפ לדרישות המורה: התעלמות, התנתקות, הקלטה קולית זועמת, מעבר לקבוצה מקבילה לצורך הכפשת המורה ומענה ציני דו משמעי. דפוסי תגובה אלו ייחודיים לפלטפורמת הוואטסאפ ולא ניתנים לשכפול במרחב הכיתתי. מכאן, שהוואטסאפ ככלי תקשורת בין מורה-תלמיד, עלול להשטיח היררכיות ולערער את סמכות המורה.

מילות מפתח: וואטסאפ, סמכות המורה, סמכות חינוכית, רשתות חברתיות, יחסי מורים תלמידים.

מבוא

צמיחתן של רשתות חברתיות סלולריות, הגבירה את פוטנציאל התקשורת המקוונת בין מורים ותלמידים. מובילה תחום זה אפליקציית הוואטסאפ, שפרצה לשוק ב-2009 (סלקמון, 2017; Brener, 2012). הזמינות הגבוהה, קלות השימוש ואופייה האינטראקטיבי, יצרו פלטפורמה אידיאלית לתקשורת רציפה בין מורים ותלמידיהם (Chuch & De Oliveira, 2013). קבוצות הוואטסאפ הכיתתיות, המשותפות למורה ותלמידו, משנות את מארג היחסים העדין בין מורה-תלמיד ומזמנות יתרונות וחסרונות למורים (Bouhnik & Deshen, 2014). מצד אחד, קבוצות אלו משמשות את התלמידים במגוון הקשרים לימודיים וחברתיים. מצד שני הן עלולות להוות מטרד בשל עומס ההודעות ואולי אף לשחוק את מעמד המורה. (Rosenberg & Asterhan, 2018). רוב המחקרים שבחנו תופעה זו ובייחוד את מאפייני הקשר מורה-תלמיד המתקיים ברשתות החברתיות ובוואטסאפ בפרט, התמקדו במוסדות להשכלה גבוהה (Amry, 2014; Sesilo, 2014; Yeboah & Ewur, 2014). מעט המחקרים שעסקו בגילאי בית הספר היסודי והתיכון, התמקדו בנקודת המבט של המורים ועסקו במאפייני הקשר (מינרט, קרצנר ומישר-טל, 2017; גיורא, ברוקס ומישר-טל, 2017; Bouhnik & Deshen, 2014). חוקרים ספורים בחנו את התופעה מזווית הראייה של התלמידים (Hershkovitz & Rosenberg, 2018; Forkosh-Baruch, 2013) והתייחסו בעיקר למטרות השימושים, יתרונות, חסרונות ומגבלות הקשר. המחקר הנוכחי בוחן את תפיסת סמכות המורה בעיני תלמידי תיכון ברשתות חברתיות מבוססות סלולר, ובאופן ספציפי – בקבוצות הוואטסאפ הכיתתיות, תוך השוואה לתפיסת סמכות המורה במרחב הכיתתי. סמכות חינוכית מוגדרת כ"יחס היררכי בין צדדים לא שווים שמשתתפים במעשה החינוכי הבית ספרי שבו צד אחד, מציב וקובע עבור הצד האחר מכלול של מעשים מסוימים שעליו לעשותם או להימנע מעשייתם או מכלול של ידיעות שעליו לקבלן או לדחותן" (גוסקוב, 2016). שילוב הוואטסאפ כערוץ תקשורת חדש בין מורה לתלמיד מציב את המורים בדילמה: מחד, הם שואפים לרתום את הטכנולוגיה לשיפור ההישגים ומאידך עליהם לשמר ערכים חינוכיים כסמכות המורה.

שאלת המחקר

מה ההבדל בין תפיסת סמכות המורה בכיתה בעיני התלמיד לבין תפיסת סמכות המורה בוואטסאפ הכיתתית וכיצד הבדל זה מתבטא בתגובותיו בשני המרחבים: הבית ספרי והמקוון.

מתודולוגיה

שדה המחקר ואוכלוסיית המחקר

במחקר נעשו כ-30 ראיונות עומק חצי מובנים עם תלמידות כיתות ט'-יא' בחינוך הדתי. הבחירה במערכת החינוך הדתי-לאומי נעשתה משום שמעניין לבחון, כיצד מערכת זו מתמודדת עם קונפליקטים הנובעים מהתנגשות בין ערכים דתיים-שמרניים כמו כיבוד סמכות חינוכית לבין ערכים ליברליים-דמוקרטיים כמו אוטונומיה מחשבתית וביטוי עצמי (גודמן, 2013). ראוי לבחון, דווקא בחברה שמרנית זו, כיצד הווסטאפ הכיתתי (שעלול להשטיח היררכיות בין מורה לתלמיד) משנה את תפיסת סמכות המורה ובאיזה אופן? המרואיינות נדגמו על פי מפתח מכסה בהתאם לשמונת המחוזות של חמ"ד. על מנת להקפיד על מגוון גילאי ואופי ביה"ס, נבחרו עשרה בתי ספר מארבע רשתות חינוך שונות ומכל ביה"ס 3 תלמידות מכיתות: טי"א. הדגימה התבצעה מכיתות של בנות שכן זה הסטנדרט במערכת החינוך הדתי-לאומית כיום. בראיון, התבקשו התלמידות להתייחס לפעילות בווסטאפ ולויניטות (תיאורי מקרה) כגון: "המורה דורשת מהתלמידות לכתוב מכתב התנצלות למורה המחליפה משום שהתחצפו אליה. כיצד תגיבי?". השימוש בוויניטות איננו חדש בהקשר של מחקרים על סמכות ונעשה בו שימוש נרחב במחקרים בארץ ובעולם (Yariv, 2009; Laupa, & Tse, 1991).

ממצאים ודיון

הממצאים הראשונים העלו שתי תמות עיקריות המצביעות על השוני בין תפיסת סמכות המורה בכיתה לבין תפיסת סמכותו בווסטאפ הכיתתי, בעיני התלמיד.

1. **הווסטאפ הכיתתי מכרסם בסמכות המורה** – מהשוואה בין תגובת התלמיד לדרישת המורה בכיתה לבין תגובתו (לאותה הדרישה) בווסטאפ נמצא, שמחאת התלמידים בווסטאפ לבקשת המורה, גדולה הרבה יותר ממחאתם בכיתה. דפוס זה חוזר בכל ששת הויניטות שנבדקו. לדוגמא כאשר המורה דרשה מהתלמידים להישאר מחר מאוחר יותר (לצורך השלמת לימודים), 7 תלמידים התנגדו לדרישתה כשהועברה בכיתה, לעומת 23 תלמידים שהתנגדו כשהדרישה נכתבה בווסטאפ.
2. **חמישה דפוסים תגובה ייחודיים בווסטאפ הכיתתי** – במחקר אותרו חמישה דפוסים תגובה של התלמיד ביחסו לדרישות המורה. דפוסים אלו המעודדים מחאה וערעור על סמכות המורה, ייחודיים לווסטאפ ולא מתאפשרים בכיתה.
 - א. **התעלמות** – נמצא שדפוס זה דומיננטי. ההתעלמות מדרישת המורה בווסטאפ מבטאת בריחה מתריסה מבקשותיו וקריאת תיגר אילמת על סמכותו. תגובה זו איננה זמינה באותו אופן במרחב הכיתתי-הפיזי. דפוס זה מתבטא בדברי כי: "אף אחת לא תענה, ואז הם יעשו מה שהם רוצות".
 - ב. **התנתקות** – בדומה לדפוס הקודם, גם פה, התלמיד בוחר באופן יזום לנתק את המכשיר או להתעלם לחלוטין מהנעשה בקבוצת הווסטאפ הכיתתי. כפי שמסבירה ר': "בווסטאפ את יכולה להתנתק... בכיתה אין לאן לברוח".
 - ג. **הקלטה קולית זועמת** – בהינתן האפשרות להקליט הודעה ובהיעדר קרבה פיזית, תלמידים מספרים שיש המנצלים זאת כדי להמחיש את עוצמת כעסם כלפי דרישות המורה. מסבירה ר': "יתעצבנו ... חלק יקליטו הודעות קוליות או יכתבו שזה לא הוגן".
 - ד. **מעבר לקבוצה מקבילה והכפשת המורה** – הווסטאפ מאפשר לתלמידות להתנהל באופן מקביל בשתי זירות דומות אך שונות: קבוצת ווסטאפ עם המורה וקבוצה בלעדית. כך מסבירה ר' מה יקרה כשהמורה תבקש משהו בווסטאפ: "יגידו לה ... הכל בסדר ... ואז זה גם עובר לקבוצה שלנו... כותבים שם מה נראה למורה?". גם נ' מפרטת: "ילכו לקבוצה השנייה ויגידו איזה מעצבנת". מהדברים האלו נראה שהווסטאפ מאפשר לתלמיד לשחק משחק כפול. מחד, להביע נכונות בקבוצה הפורמאלית ומאידך, להוציא את הרפס בקבוצה ללא המורה.
 - ה. **מענה ציני דו משמעי** - לעיתים התלמיד בוחר לענות באופן עמום לדרישות המורה בווסטאפ. ביטויים כמו: בסדר וברור, עלולים להתפרש באופן דו-משמעי. משמעותם יכולה להיות תגובה צינית או הבעת נכונות להיענות לדרישה. לדברי ר': "נכתוב לה כן בסדר המורה, אבל בהכרח לא נתכוון לזה". תגובה זו, כמעט ולא מתאפשרת, כאשר האינטראקציה התקשורתית נעשית פנים מול פנים.

סיכום

מסקנתו של מחקר זה היא שקיים הבדל בתפיסת סמכות המורה בעיני התלמיד במרחב הכיתתי לבין תפיסת סמכות המורה בווטסאפ. הדבר מתבטא בתגובתו השונה לדרישות המורה בשני המרחבים. לפי הראיונות, קיימת התנגדות רבה יותר באופן ברור, לדרישות דומות של המורה כאשר הן מבוטאות בווטסאפ לעומת בכיתה. בנוסף, שבעוד שדפוס התנגדות התלמיד לדרישות המורה בכיתה, לרוב מתבטא בוויכוח עם המורה, הרי שבוטסאפ ההתנגדות משנה פנים ומתבטאת בחמישה דפוסי תגובה חדשים: התעלמות, התנתקות, הקלטה קולית זועמת, מעבר לקבוצה מקבילה לצורך הכפשת המורה ומענה ציני דו משמע. ממצאים אלו מחזקים את הטענה (מלמד, גולדשטיין, 2017) שבעידן הטכנולוגי, הרשת מבזרת את הסמכות, מפזרת אותה להמונים והופכת אותם לכוח משפיע. בהקשר זה, הווטסאפ מעניק לתלמידים כוח והשפעה. בנוסף, המחקר מחזק ממצא דומה (דולב-כהן, לפידות-לפטר, 2017), המצביע על כך שתלמידים חווים את אקלים הכיתה כחיובי יותר מאשר את האקלים בקבוצת הווטסאפ הכיתתית עם המורה. גם במחקר זה, נמצא שתלמידים חוו את הווטסאפ כסביבה פחות חיובית, שאפשרה להם לערער על סמכות המורה בקלות רבה יותר מאשר בכיתה. לאור העובדה שמורים רבים מנצלים פלטפורמה זו למימוש צרכים פדגוגיים, עליהם להכיר את היתרונות והאתגרים הטמונים בווטסאפ ומתוך כך להתנהל באופן מושכל ומקצועי.

מקורות

- גודמן, יי (2013). עידן הפייסבוק. סמכות הורית והתמודדות חינוכית בציונות הדתית, בתוך: מ' רחימי, (עורך). **המשפחה בעין הסערה** (עמ' 109-142). אלקנה: מכללת אלקנה ומשרד החינוך.
- גוסקוב, עי (2016). **למורה כבר אין עיניים בגב. משבר הסמכות החינוכית בעידן הפוסט מודרני וקווים מנחים לשיקומה**. תל אביב: מכון מופת.
- גיוורא סי, ברוקס ש', מישר-טל ח' (2016). "רצייתי שהתלמידים שלי ידעו שאני פה בשבילם- אינטראקציות בין מורים לתלמידים באפליקציית הוואטסאפ. בתוך: יי עשת-אלקלעי, א' בלאו, א' כספי, נ' גרי, יי קלמן, וי זילבר-ורוד (עורכים). **ספר הכנס האחד עשר לחקר חדשנות וטכנולוגית למידה ע"ס צייס: האדם הלומד בעידן הטכנולוגי** (עמ' 266-267ע). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- דולב-כהן, מ', לפידות-לפטר נ', (2017) מתקוונים לכיתה: על השימוש של אנשי חינוך בקבוצות ווטסאפ הכיתתיות, **אפשר: המציאות הוירטואלית. היבט חינוכי-טיפולי בקרב ילדים ובני נוער במצבי סיכון**. 15-12, 28.
- מיינרט, נ', קרצנר נ', מישר-טל ח' (2017). קבוצת ה-WhatsApp הכיתתית, מרחב חינוכי חדש. בתוך: יי עשת-אלקלעי, א' בלאו, א' כספי, נ' גרי, יי קלמן, וי זילבר-ורוד (עורכים). **ספר הכנס השנים עשר לחקר חדשנות וטכנולוגית למידה ע"ס צייס: האדם הלומד בעידן הטכנולוגי** (עמ' 259-260ע). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- מלמד, עי (2017). המהפכה הדיגיטלית והשפעתה על החברה. בתוך: מלמד ע. וגולדשטיין א. (עורכים). **"הוראה ולמידה בעידן הדיגיטלי"**. (עמ' 22-25). תל אביב: מכון מופת.
- סלקמון, ב' (2016). רשתות חברתיות במדיניות החינוך הישראלית. בתוך: ב' שוורץ, ח' רוזנברג וק' אסטרן (עורכים) **חומות החינוך נפלו ברשת: מורים, תלמידים ורשתות חברתיות**. (עמ' 263-283). תל אביב: מכון מופת.
- רוזנברג, ח', אופיר, יי (2017). **Whats'App Teacher? – מורים ותלמידים בווטסאפ: נקודת המבט של התלמיד**. בתוך: שוורץ, ב. רוזנברג, ח. ואסטרן, ק. (עורכים) **"חומות החינוך נפלו ברשת": מורים, תלמידים ורשתות חברתיות**. (עמ' 77-101). תל אביב: מכון מופת.
- רוזנברג, ח. ואסטרן, ק' (2017). כשהתותחים רועמים, התלמידים מדברים, בתוך: שוורץ, ב. רוזנברג, ח. ואסטרן, ק. (עורכים) **"חומות החינוך נפלו ברשת": מורים, תלמידים ורשתות חברתיות** (עמ' 199-218). תל אביב: מכון מופת.
- Amry, A. B. (2014). The impact of WhatsApp mobile social learning on the achievement and attitudes of female students compared with face to face learning in the classroom. *European Scientific Journal*, 10(22), 1857–7881.
- Brenner, J. (2012). Pew Internet: Teens. Pew Research Centers Internet & American Life Project. <http://www.lib.umich.edu/database/link/11941>.
- Bouhnik, D., & Deshen, M. (2014). WhatsApp goes to school: Mobile instant messaging between teachers and students. *Journal of Information Technology Education: Research*, 13, 217–231.

- Church, K., & De Oliveira, R. (2013). What's up with WhatsApp?: Comparing mobile instant messaging behaviors with traditional SMS. *Mobile HCI 1—Collaboration and Communication*, 1, 352–361.
- Hershkovitz, A., & Forkosh-Baruch, A. (2013). Student-teacher relationship in the Facebook era: The student perspective. *International Journal of Continuing Engineering Education and Life-Long Learning*, 23, 33–52.
- Laupa, M. (1991). Children's reasoning about three authority attributes: Adult status, knowledge, and social position. *Developmental Psychology*, 27, 321–329.
- Laupa, M., & Tse, P. (2005). Authority concepts among children and adolescents in the Island of Macao. *Social Development*, 14, 652–663.
- Rosenberg, H., & Asterhan, C. S. (2018). "WhatsApp, Teacher?": Student perspectives on teacher-student WhatsApp interactions in secondary schools. *Journal of Information Technology Education-Research*, 17, 205–226.
- Susilo, A. (2014). Using Facebook and Whatsapp to leverage learner participation and transform pedagogy at the open university of Indonesia. *Jurnal Pendidikan Terbuka dan Jarak Jauh*, 15(2), 63–80.
- Yariv, E. (2009). Students' attitudes on the boundaries of teachers' authority. *School Psychology International*, 30(2), 92–111.